

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 7 Issue 3, p. 1-21, September 2015

Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması

Closure of People's Houses and Confiscation of Republican People's Party's Properties

Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK
Dokuz Eylül Üniversitesi - İzmir

Öz: Bu çalışma Halkevleri'ni kapatarak Cumhuriyet Halk Partisi mallarının müsadereesine izin veren kanun ile ilgili tartışmaları inceleyerek, Demokrat Parti'nin ana amacının kamu mallarının kamuya iade edilmesi değil ana muhalefet partisinin zayıflatılması olduğu tezini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, İsmet İnönü, Adnan Menderes, Demokrat Parti, Halkevleri

Abstract: This study examines the law that shut down the People's Houses and allowed the confiscation of Republican People's Party's properties and argues that the main goal of the ruling Democrat Party was not the return of public properties to the state but to weaken the Republican People's Party.

Keywords: Republican People's Party, İsmet İnönü, Adnan Menderes, Demokrat Party, People's Houses

History
Studies

Volume 7
Issue 3
September
2015

Giriş

14 Mayıs 1950 yılında gerçekleşen genel seçimlerin ardından iktidara gelen Demokrat Parti (DP) ile 27 yıllık iktidarının ardından ana muhalefet görevini üstlenen Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) arasındaki siyasi ilişki, DP iktidarının ilk aylarında gerginlikten uzak bir seyir göstermişti. Her iki parti gelinen bu yeni durum karşısında bir bocalama dönemi yaşarken, Demokrat Parti'de iktidara gelmenin, CHP'de ise muhalefet konumuna düşmenin büyük bir şaşkınlığı bulunuyordu. O günlerde iki partinin başında bulunan liderlerden Adnan Menderes'e göre, muhalefet yapılan iyi şeylerin hakkını vermeli ve kendilerini methetmeliyken;¹ İsmet İnönü'ye göre, muhalefette yer alan bir parti olarak memleketin ihtiyacı olan iktidarı kontrol etme görevini temin etmek ve dört yıl sonra yapılacak olan seçimlere ülkeyi sağlıklı bir şekilde hazırlamaktı.²

Demokrat Parti iktidarının ilk günlerinde, bürokrasi başta olmak üzere bütün devlet güçleri ve ordu bünyesinde tek parti devrinin izleri bulunuyordu. Biçimsel iktidar, ancak devlet mekanizmasına fiilen egemen olabildiği ölçüde gerçek iktidar haline gelecekti.³ Bu süreçte Demokrat Parti iktidarı adına en önemli meselelerin başında, ordu ve idarede bulunan Halk Partili memurların durumu geliyordu. İktidar, bu konuda geniş bir ıslahata girişti.1950

¹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları-DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, 2. Bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 10.

² Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 111.

³ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4. b., İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 98.

seçimleri öncesi “*Devri Sabık*” yaratmayacaklarını ortaya koyan Demokratların, ülke genelinde bütün devlet kademelerinde gerçekleştirdikleri değişiklikler, CHP’de rahatsızlık yaratacaktı. İsmet İnönü, ülkede var olan havayı şöyle ifade etmişti:

*Memleket baştan baş huzursuzluk içindedir. Siyasi emniyetimiz pervasız ve apaçık tehdit altındadır. Ordudan tapu memuruna kadar bütün devlet teşkilatında memurlar yataklarını bağlamışlar, kimin bir iftirası ile ne muamele göreceklerini beklemektedir.*⁴

İktidarın muhalefete yönelik sözlü ve fiili faaliyetleri ve buna karşın muhalefetin giderek artan eleştirileri, 1950 yılının sonlarına doğru siyasi havayı gerginleştirmişti. Muhalefetin artan eleştirileri karşısında Demokrat Partili ileri gelen yöneticiler, iktidarları boyunca çok sık olarak kullanacakları “*Eski Defterleri Karıştırmak*”⁵ taktiğini uygulamaya koydular. İşte bu taktik içerisinde iktidar, CHP’nin tüm mal varlığını devletin olanaklarını kullanarak, halkın parasını gasp ederek elde ettiğini dile getirmeye başladı. İktidarın bu yönde bir politika izlemesinde, CHP’nin zengin bir parti görüntüsünün kendi parti örgütünde yaratmış olduğu öfke ve rahatsızlıklarında payı vardı.

Halkevleri’nin Kapatılma Sürecinde Yaşanan Gelişmeler

CHP’nin mal varlığına yönelik kamuoyu ile ilk paylaşım, 1950 yılı Eylül ayında Maliye Bakanı Halil Ayan’ın Halkevleri’ne yönelik yaptığı açıklamalarla başladı. Halil Ayan, “*Gerek hükümet ve mahalli idarelerden verilen paralarla temin edilmiş, gerek Türk ocaklarından devralınmış gayrimenkuller çıkarılırsa CHP’nin elinde fazla bir gayrimenkul kalacağını zannetmiyorum*”⁶ ifadeleriyle CHP’ye ve ona bağlı olan Halkevleri’ne yönelik bir çalışmanın iktidar partisi tarafından yürütüldüğünün işaretini vermişti. “*Milleti şuurlu, birbirini anlayan birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmak*”⁷ amacıyla 1932 yılında kurulan Halkevleri, bir siyasi kurum olarak düşünülmemişti. CHP’nin siyasal çalışmalarının tümüyle dışında ve yalnızca yönetim açısından parti genel merkezine bağlı bir kuruluş olarak öngörülmüştü.⁸ Fakat 1936 yılından itibaren valilerin illerde CHP il başkanı görevini üstlenmesiyle birlikte devlet bütçesinden halkevlerine yardımlar yapıldı ve bu yardımların bir kısmından CHP’de maddi faydalar sağladı. İşte DP iktidarı döneminde söz konusu olan tartışma yapılan bu yardımlardı.

Halkevleri ve CHP’nin malvarlığı konusunda asıl önemli çıkışı Adnan Menderes 12 Aralık 1950 tarihinde toplanan parti grubunda yaptı. DP Grup toplantısında Niğde Milletvekili Halil Nuri Yurdakul, Birinci TBMM Binasının “Atatürk Müzesi”ne dönüştürülmesine ilişkin olarak bir önerge vermişti. Bu önergenin görüşmeleri sırasında, Maliye Bakanı Halil Ayan, 1926 yılında meclisin yeni binasına taşınmasının ardından eski meclis binasına CHP’nin yerleştiğini belirterek, birkaç gün önce binanın hazineye devredildiğini ve müze olarak kullanılacağını ifade etmişti.⁹ Toplantıda söz alan Başbakan Adnan Menderes, CHP’nin iktidarında, vilayetten, hususi idare ve belediyelerden hatta köy bütçelerinden halkevlerine yardım namı altında paraların aktarıldığını ve bu paraların hiçbirisinin halkevlerine sarf edilmeyerek, doğrudan CHP’nin elinde kalmış olduğuna değinmişti. Başbakan, maliye müfettişlerinin hesaplar üzerinde yaptıkları incelemeler sonrası, CHP’nin belediye ve özel

⁴ Toker, *age*, s. 43.

⁵ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014, s. 98.

⁶ *Milliyet*, Sayı: 145 (27 Eylül 1950), s. 5.

⁷ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 6/23, s. 268.

⁸ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü*, 2.bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 235.

⁹ *Milliyet*, Sayı: 222 (13 Aralık 1950), s. 5.

JHS

2

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

idarelerden 25 milyon, bütçeden 25 milyon olmak üzere 50 milyon liralık bir harcama yaptığını, köy bütçelerinden alınan paranın hesabını çıkartmanın ise zor olacağına değinmişti. Ayrıca Başbakanlığa ait bir paradan da 10,5 milyon liranın muhtelif tarihlerde CHP Genel Başkanlığının emrine verildiğini ifade etmişti. Başbakan, CHP'nin ülke genelinde 800'e yakın emlakının bulunduğunu, bunların değerinin tapu kayıtlarına göre 3,5 milyon lira tuttuğu, fakat tapu harçlarından kaçırarak adına bu mülklerin değerlerinin çok altında yazıldığını söyledi. Bu yargısını örneklendiren Başbakan, CHP'nin İzmir'de 50'ye yakın mülkünün bulunduğuna değinerek, bu mülklerin değerinin tapuda 105 bin lira olarak gösterildiğini, fakat sadece CHP'nin Kordon boyundaki binasının 150 bin lira olduğuna değinmişti. Başbakan, meseleyi bir haksız mal kazancı olarak gördüklerini ve iktidar olarak hak ve adaleti yerine getirmek istediklerini ve buna bizzat CHP'nin kendisinin talip olması gerektiğini beyan etmişti.¹⁰

DP Grup toplantısından kısa bir süre sonra, DP Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu, "Atatürk'ün vasiyeti, nakit, menkul ve gayrimenkul malları ile kendisine verilen kıymetli hediyeler" hakkında Başbakanlığının cevaplama üzerine bir soru önergesi verdi. Bu önergeye, Meclis kürsüsünden Adalet Bakanı Halil Özyörük cevap verdi. Adalet Bakanı, Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre önce bizzat kaleme aldığı vasiyetnamesini meclis kürsüsünden okudu. Bu konuşmada, Atatürk'ün İş Bankası'ndaki hesabının yekûnu ile Halk Partisi'ne geçen ve hazineye, belediyelere, şahıslara ve mirasçılara bıraktığı gayrimenkullerine ilişkin bilgiler ile Atatürk'e belediyeler tarafından bağış olarak verilen gayrimenkullerin ayrıntılı dökümüne yer verilmişti.¹¹ Bakanın açıklamalarının ardından, önerge sahibi Sinan Tekelioğlu söz alarak, Atatürk'ten kalan malların milletin malı olduğunu, Atatürk'ün tüm milleti temsil eden bir parti olarak gördüğü CHP'ye mallarını bıraktığını ama bu yeni dönemde artık CHP'nin tüm milleti temsil etmediğine değinmişti. Tekelioğlu'na göre, Atatürk'ün kabrinin inşası için gerekli olan masraf halka yüklenmemelidir. Bunun yerine kabrin inşası için gerekli sermaye, Atatürk'ün kendi mal varlığından karşılanmalıdır. Zira Atatürk annesinin vefatında da mütevazı bir duruş sergilemiştir. Yaşamaları halinde Atatürk'ünde böyle olmasını isteyeceğini ifade eden Tekelioğlu, ivedilikle CHP'nin elinden malların alınarak, Atatürk'ün kabir işlerine harcanması gerektiği üzerinde durmuştur.¹²

1951 yılının ilk aylarında iki parti arasında esen bahar havası, CHP'nin mal varlığına ilişkin tartışmaları ülke gündeminden düşürdü. Mart ayında Başbakan Menderes, ilk kabinesinin istifasının ardından ikinci kabinesi kurmuştu. Bu kabineye yönelik CHP ilk günlerde ılımlı yaklaşımlarda bulunmuştu. Ayrıca partililer arasında devam eden görüşmeler, siyasi gerginliklerin yatışmasında önemli bir etken oldu. Başbakan Adnan Menderes ile CHP'li ileri gelen partililer arasında, bilhassa CHP Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu vasıtasıyla, Halkevleri ve CHP mallarına ilişkin bir uzlaşma yolu arandı. Barutçu'nun aktarımıyla, her iki tarafta Halkevlerinin, Atatürk'ün bir yadigarı olduğunu ve birer tesis statüsü alması gerektiği konusunda anlaşmıştı. Bu görüşmelerde Başbakan Adnan Menderes, mali konularda başlayan bir inceleme sürecinin ardından, tesis haline getirilen Halkevlerinin her hangi bir hesabının kalmadığına ilişkin Meclis'ten çıkarılacak olan bir kanuna işaret etmişti.¹³ Fakat iki parti arasından yumuşayan ilişkilere rağmen, Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarın nefesini her an üzerinde hissediyordu. Bu durum başta İsmet İnönü olmak üzere, partililer arasında çok büyük bir hoşnutsuzluk ve tedirginlik gerekçesi olmuştu. İsmet İnönü'nün ifadeleri bu yargımızı destekler niteliktedir:

¹⁰ *Milliyet*, Sayı: 222 (13 Aralık 1950), s. 5.

¹¹ Ayrıntılar için bkz: *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 3, 19. Birleşim (15 Aralık 1950), ss. 238-243.

¹² *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 3, 19. Birleşim (15 Aralık 1950), ss. 243-245.

¹³ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar-Milli Mücadeleden Demokrasiye*, Cilt:2, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001, ss. 1057-1062.

JHS

3

History
Studies

Volume 7
Issue 3
September
2015

*Biran evvel yapacakları ne varsa yapsalar. Mallarımızı müsadere mi edecekler, partiyi mi kapatacaklar, parti liderini kanun dışı diye siyasi, medeni haklardan iskat mı edecekler, bu kararsızlık sıkıyor.*¹⁴

1951 yılının yaz aylarıyla birlikte, CHP'nin mal varlığı ve Halkevleri tekrar ülke gündemdeki yerini aldı. Konunun tekrar gündeme gelmesinde, 1951 yılı Ekim ayında yapılması planlanan ara seçimler ile DP'li Milletvekilleri ve parti örgütünün bu konudaki ısrarlarının payı büyüktü. Ayrıca milletvekilleri arasında bilhassa eski Türk Ocağı üyesi olanlar, başta Hamdullah Suphi Tanrıöver olmak üzere, Halkevlerine ait binalardan bazılarının tekrar Türk Ocağına verilmesini istiyordu. 1951 yılı başından beri iki parti arasında, kapalı kapılar ardında devam eden müzakereler bir sonuca bağlanamazken, Temmuz ayı ortalarında partiler arası ilişkiler tekrar gerilmeye başladı. 24 Temmuz'da toplanan DP Meclis Grubu, resmi daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz veya usule muhalif mal devredemeyeceklerini ve bu daire ve derneklere ait olup siyasi partilere usul dışında terk edilen gayrimenkullerin eski sahiplerine verilmesi konusunda prensip kararı almıştı.¹⁵ Bu karar, CHP tarafından tepkiyle karşılanırken, CHP Genel Sekreteri Kazım Gülek, iktidarın ortaya attığı iddiaları hukuki bir yol izleyerek kanıtlamak yerine, konuyu Meclis'te çözmek istenmesine eleştiriler getirmiş ve iktidarın asıl amacının muhalefeti bütün maddi imkânlardan yoksun bırakmak olduğuna vurgu yapmıştı. Gülek, üç üniversite rektörü ve Yargıtay ve Danıştay Başkanlarından oluşan beş kişilik bir heyetin yapacağı incelemelerin ardından ortaya çıkacak olan teklif ve kararlara, parti olarak şimdiden razı olduklarını bir çözüm yolu olarak önermişti.¹⁶ Genel Başkan İsmet İnönü, 3 Ağustos 1953 tarihinde parti teşkilatına yayınladığı tamimde, iktidarın bu son teşebbüsünü “*insafsızca*” olarak nitelerken, partisinin görüşünü ve partililerin bu durum karşısında takınmaları gereken tavrı belirtmişti. İnönü, demokratların iktidara geldiklerinden beri CHP içinde görev alan kişiler hakkında şahsi ve siyasi iftiralarda bulduklarından yakınmıştı. Son kanun teklifi ile partinin gaspçı olarak nitelendirildiğini ve daima hesap isteme ve borçlandırma yoluyla partinin çalışamaz duruma getirilmek istendiğini ifade eden İnönü, mahkeme kararına dayanmadıkça bu tür isnatların iftiradan öteye geçemeyeceğine değindi. Bu durum karşısında partililerin telaş, karamsarlık, bezginlik göstermemesini ve kanun içinde çalışmaya ve vatandaşları aydınlatmaya devam edilmesini istiyordu. El konulacak binalar yerine partililerin bir an önce yeni yerler tespit etmelerini ifade ederek, Cumhuriyet Halk Partisi'nin büyük hadiseler ve hadiseleri yenmeye alışmış olan bir parti olduğuna vurgu yapmıştı.¹⁷

Kamuoyunda devam eden bu tartışmalar arasında, DP Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve yedi arkadaşının kanun teklifi, Temmuz ayı ortalarında itibaren TBMM alt komisyonlarında görüşüldü ve 6 Ağustos'ta Meclis Genel Kurulu'na geldi. “*Resmî Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine ve Bu Daire ve Müesseselerle Münfesih Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yaptırılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine*” ilişkin kanun teklifinin her hangi bir yerinde Halkevi ya da CHP ibaresine yer verilmemişti. Böylece kanun direkt olarak Halkevlerini hedef aldığı ya da CHP'nin mallarının bir kısmının alındığına yönelik kamuoyu nezdinde çıkan algının önüne geçilmek istenmişti. Kanunun gerekçesinde, uzun yıllar iktidarda yer alan Cumhuriyet Halk Partisi, nüfuz ve otoritesini kullanarak, vatandaşın vergilerinden mühim bir kısmını, kendi gücünü ve kudretini arttırma yolunda kullanmakla suçlanmıştı. Milletın kalp ve vicdanlarında

¹⁴ Barutçu, *age*, s. 1077.

¹⁵ *Milliyet*, Sayı: 436 (25 Temmuz 1951), s. 1.

¹⁶ *Milliyet*, Sayı: 439 (28 Temmuz 1951), s. 1.

¹⁷ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 490.01.11.58.16.

JHS

4

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

derin yaralar açan bu duruma bir an önce son verilmesi isteniyordu. Bu kanunla, Halk Partisi iktidarının içine düştüğü bu acı ve elem verici yol bütün açıklığı ile vatandaşlara gösterilecek ve gelecek iktidar partileri daha dikkatli davranmak zorunda kalacaktı. Memlekette ahlâk telâkkilerine uygun bir siyasi anane tesisini üzerine alan Demokrat Parti için de bu alanda tarihî ve içtimai vazifesini yerine getirmesi gerektiği üzerinde durulmuştu.¹⁸

Kanun teklifinin 6 Ağustos'ta Meclis'te yapılan görüşmelerinde, ağırlık iktidar partisinde olmak üzere pek çok milletvekili söz almıştı. Görüşmeler geç vakitlere kadar devam etmiş ve ertesi güne sarkmıştı. Görüşmelerin ilk günü iktidar ve muhalefet adına söz alan milletvekilleri birbirlerine karşı ağır itham ve iddialarda bulunmuştu. İkinci gün yapılan görüşmelere kanunu boykot etmek adına CHP'nin katılmaması, iktidar tarafında öfkeyle karşılanmıştı. İlk günkü görüşmelerde iktidar adına DP grubu adına Fethi Çelikbaş, CHP grubu adına Başkan İsmet İnönü söz almıştı. Fethi Çelikbaş, "*Milletin tek parti devrinden arta kalan müesseseleri islah ve tasfiye etmek bakımından*" iktidara vazifeler verdiğine değinerek, 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından Halkevleri ve CHP mallarına yönelik, iktidar ile muhalefet arasında gerçekleşen bir dizi görüşme hakkında bilgilendirmelerde bulunmuştu. Çelikbaş, iktidar olarak Halkevlerine tek parti iktidarından kalan artık bir müessese olarak baktıklarını ve bu kurumların islahını benimsediklerini; buna karşın CHP'nin ise konuyu bağımsız ve münferit bir olay olarak algıladığını öne sürmüştü. Çelikbaş, Halkevleri hesaplarında maliye müfettişlerinin aylarca süren teftişlerinin ardından oluşturulan tapu kayıt cetvellerinin, ortak bir yol bulmak adına CHP ile paylaşıldığını, fakat bu girişimlere CHP'nin isteksizce yaklaştığına yönelik sitemde bulunmuştu. Çelikbaş, hukuki olmaktan ziyade siyasi bir mesele olarak gördükleri bu konuyu TBMM'nin gündemine getirdiklerine değinen Çelikbaş, bu kanunun bir müsadere kanunu olmadığını ama iktidar olarak istemeleri halinde, iki maddelik bir kanun çıkararak, sürecin pekâlâ bir müsadere yoluna sokulabileceğinin de altını çizmekten geri kalmamıştı. Çelikbaş, iktidar olarak Halkevlerini yok etmek gibi bir niyetlerinin olmadığını, yasanın hiçbir yerinden böyle bir ifadeye yer verilmediğine değinirken; Halkevlerinin bütünlüğünü korumak istediklerini; fakat Bakanlar Kurulu'nun tayin edeceği esaslar dâhilinde bu kurumların mesailerine devam edeceklerine yönelik kanun içinde gerekli hükümlere yer verildiğini ifade etmişti.¹⁹ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, iktidar Halkevlerinin gelecekte ne olacağına yönelik her hangi bir planlamada bulunmamış, kurumlar kaderine terk edilmişti. Bu durumda Halkevlerinin kısa zaman içinde tasfiyesi anlamına geliyordu.

Görüşmelerin ileri safhasında söz alan DP Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı, kanunun maksadının Halkevlerini kapatmak olmadığını ama CHP'nin istemesi halinde, devletin imkânlarının aksine kendi maddi imkânlarını kullanarak bu kurumları bir kültür organı olarak yaşatma yolunda tamamen serbest olduğuna ifade etmişti. Ayrıca, CHP ve Halkevleri üzerinde aylarca süren mali denetimlerine vurgu yapan Yırcalı, incelenen kayıt ve hesapların ardından, Halkevlerine CHP tarafından şimdiye kadar tek metelik harcanmadığını, buna karşılık olarak devlet bütçesinden, hususi muhasebeden, belediyelerden halkevleri namı altında verilen paralardan milyonlarca liranın Halk Partisinin zimmetinde bulunduğunu iddia etmişti.²⁰

Muhalefet adına söz alan İsmet İnönü, 1946 yılı sonrası başlayan çok partili siyasi hayat süreciyle birlikte eş güdüm halinde Halkevlerinin siyaset dışı birer "*Tesis*" haline getirmek yolunda çeşitli girişimlerde bulunulduğuna değinmişti. CHP'nin 1947 yılında gerçekleşen kurultayında bu yönde kararlar alınarak çalışmalara başlandığına, fakat muhalefet ile

¹⁸ Kanun teklifinin ayrıntıları için bkz: *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951).

¹⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), ss. 575-582.

²⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), s. 609-610.

anlaşmaya varma imkânlarının bulunamaması sebebiyle girişimlerin atıl kaldığını ifade etmişti. CHP'ye göre, Halkevleri birer "Tesis" olarak faaliyetlerine devam etmeliydi. Fakat DP iktidarının bu kanunla kurumları kaldıracağı açıktı. Bir anlaşma ile bu soruna büyük faydalar sağlayacak bir çözüm bulmak yerine, iktidar olağanüstü bir kanun sakıncaları yıllar boyunca sürecek olan bir müsadere yoluna gidiyordu. Kanunun komisyon müzakereleri sırasında Türk Ocakları'nın kapatılarak, mallarının zorla ve gasp yoluyla Halkevlerine verildiğine yönelik isnat ve ithamları sert bir şekilde eleştiren İnönü, bu şekilde Atatürk'ün mal gasp eden biri olarak iftiraya uğratıldığını değinerek, sözlerine şöyle devam etmişti: "Eğer böyle bir suç işlenmiş ise bu suçun mesulü Atatürk olamaz. Mesuliyet, zamanın Başvekili olarak bana tevccüh eder. Ben bu mesuliyetin hesabını vermeye hazır ve muktedirim."²¹ İsmet İnönü, Halkevlerine ve CHP'ye yönelik itham edilen yolsuzluk iddiaları karşısında, adalet yolunun tutulmamasını, iktidarın yolsuzlukları adalet yoluyla ispat etmek yolunda en ufak bir ümidi olmamasına bağlamıştı. Muhalefete göre, iktidar çeşitli ithamlar ve iftiralarda bulunuyor, bunlar gerçek kabul edip bir müsadere yoluna gidiyor; isnat ve iftiralara uğrayan, malları müsadere edilecek olan muhalefetin ise hukuki bir yola başvurmasına çıkarılan kanunla engel olunuyordu. Mahkeme kararı olmadığı sürece, iktidarın sarf ettiği itham ve iddialar efsaneden öteye geçemezdi ve "[t]arihçe sabittir ki, müsadereye giden siyasi kudretlerin hepsi mahkemelerden kaçınmışlardı."²²

İsmet İnönü'nün, "geçmişte yapılan her şeyden ben sorumluyum, hesabı Atatürk'le değil benimle görün" çıkışı karşısında, iktidar adına söz alan Refik Şevket İnce, bu milletin hakiki temsilcileri sıfatıyla eğer geçmişe yönelik bir kin politikası gütselerdi ve bir Af Kanunu çıkartmasalardı, İnönü'nün yerinin Meclis kürsüsü yerine hapislane olacağına vurgu yapmıştı. Ayrıca İnce, Halk Partisinin geçmişte bir siyasi parti gibi değilde bir ticarethane gibi işlev gördüğüne değinerek, "Halk Partisi hem zeytincidir, hem fabrikacıdır, hem fırıncıdır, hem de meyhanecidir" ifadelerinde bulunmuştu.²³

Yapılan konuşmaların ardından, muhalefetin hukuk ve adalet kavramlarına vurgu yapması, iktidar gurubunda rahatsızlık yaratmıştı. Anayasa Komisyonu adına söz alan Muammer Alakant, anayasa ve hukukun çığnendiği yolundaki iddialara cevap vermek adına söz aldı. Alakant, CHP'nin geçmişte yaptığı bütün tasarruflarını, devlet hâkimiyetini elinde bulundurduğu bir siyasi rejim içerisinde gerçekleştirdiği için, bu tasarrufların iadesi içinde izlenecek yolun aynı şekilde siyasi bir yol olması gerektiği ve bunun tek adresinin Meclis olduğu üzerinde durmuştu.²⁴

1950 seçimleri sonrası, iktidar ile muhalefet arasında Halkevlerine ilişkin müzakerelerde CHP adına ön planda yer alan bir isim olan Faik Ahmet Barutçu, görüşmelerde söz alarak, bilhassa CHP'nin sorunun çözümüne yönelik istekli olmadığı yolunda iktidar tarafından yöneltilen ithamlara karşı çıkmıştı. Barutçu, DP'nin iktidarında, Halkevleri ve CHP'nin mallarına ilişkin dört ayrı kanun teklifinin gündeme geldiğini ve bu son teklifin, bu dört teklifin birleştirilmiş halinden farklı bir şey olmadığına değinerek, yasanın özünün CHP'nin bünyesindeki bir kısım gayrimenkullerin tasfiyesi anlamına geldiğini ifade etmişti.²⁵

²¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), ss. 582-583.

²² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), s. 584.

²³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), s. 621-622.

²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), s. 593.

²⁵ Faik Ahmet Barutçu'nun bahsettiği dört teklif şöyledir: DP Antalya Milletvekili Akif Saroğlu ve arkadaşlarının verdiği, milletin parasıyla yapılan Halkevlerinin, tekrar millete mal edilmesine yönelik teklifi. Tokat Milletvekili Haluk Ökeren'in, Türk Ocakları'ndan alınan binaların tekrar bu kurumlara verilmesine yönelik teklifi. Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik'in, belediyelerden ve hususi idarelerden Halk Partisine verilmiş olan gayrimenkullerin eski sahiplerine iade edilmesi teklifi. Dördüncü teklifte Erzurum Milletvekili Emrullah

JHS

6

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

Meclis görüşmelerinde kanun lehinde söz alan milletvekilleri, tek parti iktidarı döneminde CHP'nin ülke genelinde çeşitli bürokratik yollarla kullandığı ya da üzerinden kazanç sağladığı gayrimenkuller hakkında örnekler vermeye ve bu örnekler üzerinde de yasanın haklılığı ortaya konulmaya çalışılmıştı. Verilen örnekler arasında, belediyeler ve çeşitli hususi idareler tarafından başışlanan binaların, sonrasında parti tarafından tekrar devlete kiralandığı, kiralanmış binalar arasında okulların bulunduğu ve buralardan partinin gelir elde ettiğine vurgu yapılmıştı. Okul binaları dışında, dükkânlar, ambarlar, kahvehaneler, depolar, gazinolar, fırınlar, sinemaların yer aldığı pek çok gayrimenkulün çeşitli kurumlar tarafından partiye başışlandığı ifade edilmişti.²⁶ Ayrıca bu tip örnekler basın yoluyla kamuoyunda paylaşılarak yasaya yönelik halkın desteğini artırma yoluna gidilmişti.

Meclis görüşmeleri sırasında Türk Ocakları'nın kapatılması ve mallarının Halkevleri'ne devredilmesi süreci de gündeme gelmişti. Geçmişte bizzat bu devredilme sürecinin baş aktörlerinden biri olan Hamdullah Suphi Tanrıöver yaptığı konuşmasında, CHP'li idarecilerin iddia ettiklerinin aksine Türk Ocakları liderlerinin asla Türk Ocakları'nın CHP'ye devredilmesine müsaade etmediklerine değinmişti. Tanrıöver, dönemin Milli Eğitim Bakanı Vasif Çınar'ında yer aldığı bir sofraya toplantısında, kendisi, Sadri Maksudi Arsal, Samih Rifat, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Yusuf Akçura ile birlikte Atatürk'e karşı Türk Ocakları'nı sabaha kadar süren konuşmalarda savduklarını ifade etmişti. Tanrıöver, gecenin sonunda sofrada fesih için bir imza toplandığını, kendisinin imza atmamak konusunda tereddüt gösterdiğini, sonrasında alınan bir karar doğrultusunda fesih kararının Türk Ocakları kurultayına bırakıldığına değinmişti. Tanrıöver, konuşmasının hiçbir yerinde Atatürk ismini zikretmeyerek, "*Birinci Devlet Reisi*" ifadesini kullanmıştı. Tanrıöver'e göre, geçmişte yapılan büyük bir hata, iktidarın getirdiği bu yasal düzenlemeyle ortadan kalkacaktı. Türk Ocakları tekrar açılarak, onların mensuplarına doğru yolda çalışmak imkânının sağlanacağı ve geri verilecek mallar sayesinde genç nesillere, sevgi ve inan yolu açılacaktı.²⁷ Fakat eski Türk Ocaklı pek çok milletvekilinin beklentisinin aksine iktidar bu yönde bir karar alma yoluna gitmeyecektir.

Kanun üzerindeki ilk gün görüşmeler gece saatlerine kadar devam etmiş ve ertesi gün devam etmek üzere oturuma son verilmişti. 7 Ağustos'ta yapılacak olan görüşmelere Cumhuriyet Halk Partisi katılmazken, Demokrat Parti adına pek çok kişi konuşma yapmak üzere söz istemişti. İkinci gün en dikkat çekici konuşmayı Başbakan Adnan Menderes yapmıştı. Muhalefet milletvekillerinin Genel Kurul salonunda olmayışını ve bir önceki oturumda İsmet İnönü'nün yaptığı konuşmayı çok sert ifadelerle eleştiren Menderes, Halkevleri ve Halkodalarını faşistvari telakki ve düşüncenin ürünü olan ve sosyal ve siyasi bünyemize tamamıyla yabancı bir uzuv olarak nitelemişti.²⁸ Başbakan, İsmet İnönü'nün Atatürk'ün ismine vurgu yapmasını ve bütün mesuliyeti kendi üstüne alıyor görünmesini bir taktik olarak yorumlanması gerektiğine inanıyordu. Bu sözleriyle İnönü'nün Atatürk'ü kendine siper aldığını belirterek, İnönü'nün şahsına yönelik şu ifadeleri kullanmıştı:

Nutku'nun, 1927 yılından itibaren CHP'ye hazineden, belediyeden ve hususi idarelerden ne kadar para varsa hepsinin partiye zimmetlenmesi ve üç ay içinde bu paranın verilmemesi halinde, tüm mal varlığının Tahsili Emval Kanununa göre tahsil edilmesi. *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), s. 596.

²⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), s. 606.

²⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 9, 109. Birleşim (6 Ağustos 1951), ss 615-619.

²⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 9, 110. Birleşim (7 Ağustos 1951), s. 662.

Daima Atatürk'ün kanadı altında ve gölgesinde yaşamış olan siyaset adamının bugün Atatürk'ü kanadı ve himayesi altına alıyor görünmesi sadece gülünç bir tefahürden ibaret kalır.²⁹

Sonrasında söz alan Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 1932 yılından 1950 yılı Mayıs ayına kadar Halkevleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne ilişkin mali durum hakkında rakamlar vermişti. Bu rakamlar şöyledir:³⁰

Tablo 1 Halkevleri hizmetleri için Cumhuriyet Halk Partisi'ne aktarılan miktarlar (1932-1950)

	Lira
Devlet Bütçesinden	27.366.750
Özel İdareden	14.151.028
Belediyelerden	6.335.689
Köy Bütçelerinden	519.615
İktisadi Devlet Teşekküllerinden ve Belediyeler Bankasından	264.698
TOPLAM	48.637.780

Tablo 2 Cumhuriyet Halk Partisi'nin Parti Gelirleri (1932-1950)

	Lira
Genel Başkanlıktan ve Tahsisatı Mestureden	9.248.819
Devlet İktisadi Teşekküllerinden ve Milli Bankalardan	1.108.254
Çeşitli varidat namı altında	388.113
Faiz ve komisyon Gelirleri	1.516.761
Diğer çeşitli gelirler ve aktarılan paralar	4.954.938
TOPLAM	17.216.885

²⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 110. Birleşim (7 Ağustos 1951), s. 663.

³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 110. Birleşim (7 Ağustos 1951), s. 668-669.

JHS

8

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

Maliye Bakanı Hasan Polatkan, bir hükmü şahsiye olmayan ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir kolundan ibaret bulunan Halkevleri gelirleriyle birlikte Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1932 yılından 1950 yılına kadar gelirini 65.854.665 lira olarak beyan etmişti. Mali konularda ayrıntılara inildiğinde, Halkevlerine yönelik aktarılan paranın 10.858.127 lirası Halkevleri hizmetine sarf edilirken, 11.355.837 lirası Halkevleri inşaatlarına, 5.773.229 lirası da sarf dışı olarak Halk Partisi'nin zimmetinde kalmıştı. Mali konuların ardından gayrimenkullere yönelik olarak açıklamalarda bulunan Maliye Bakanı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 871 parçası bina, 363 parçası da arsa olmak üzere toplamda 1.234 parça gayrimenkulünün olduğunu ve bu varlıkların toplam değerinin ise tapu kayıtlarında 3.672.187 lira olarak gözüktüğünü ifade etmişti. Fakat Polatkan'a göre bu miktar gerçeği yansıtmaktan uzaktı. Çünkü bina ve arsa vergisini düşük tutmak adına, CHP, malları gerçek değerlerinin çok altındaki değerlerle tapuya kayıt etmişti.³¹

Halkevlerine ilişkin kanunun Meclis Genel Kurulu'nda gerçekleştirilen görüşmelerine genel olarak baktığımızda, DP iktidarında ilk kez siyasi gerginlik Meclis çatısı altında bu kadar sert tezahür etmiştir. İktidar ile muhalefet birbirlerine yönelik sert söylemlerde bulunurken, iktidar sözcülerinin CHP ve Halkevlerine yönelik söylemleri devamlı surette salondan alkış ve onay bildiren tezahüratlar almıştır. Özellikle ikinci günkü görüşmelere CHP'li milletvekillerinin katılmaması, iktidarın öfkesini daha da artırmış ve söylemlerin sertleşmesine, hatta kimi zaman yasanın kapsamının genişletilerek, CHP'nin tüm mal varlıklarına el konulmasına kadar giden görüşlere imkân yaratmıştı. Genel Kurul'daki bu havadan rahatsız olan DP'li idareciler, zaman zaman milletvekillerini sakinleştirici konuşmalar yapma ihtiyacı hissetmişti. Örneğin Anayasa Komisyonu adına söz alan Muammer Alakant, “Arkadaşlar, intikam almıyoruz. Bütün suçlarını muhakeme etmek yoluna gitmiyoruz. O zaman kazai bir yola gitmiş oluruz” şeklinde uyarı yapma gereği duyarken; Bütçe Komisyonu adına söz alan Behzat Bilgin, “Bu teklif Halk Partisi ile hesaplaşma kanunu değildir” yolunda açıklamada bulunmuştu.³²

Kanun teklifinin geneline yönelik görüşmelerin ardından, kanunun maddeleri üzerindeki müzakerelere geçildi. Bu görüşmelerde dikkat çekici husus, iktidar milletvekillerinin maddeleri tek tek dikkatle ele almasıydı. Bu davranışın arkasında, maddelerdeki olası bir gözden kaçma halinde CHP'nin ileride bundan fayda sağlamasının önüne geçmek arzusu geliyordu. Bu titizlik maddeler üzerindeki görüşmelerin ertesi gün olan 8 Ağustos'a sarkmasıyla sonuçlanmıştı. Maddeler üzerinde saatlerce süren görüşmelerin ardından kanun teklifi oylamaya sunuldu. Halk Partili vekillerin katılmadığı oturumda, 342 milletvekili oylamaya katıldı. Vekillerden 339'u evet, 3'ü hayır oyu vermişti. Böylece kanun Meclis tarafından kabul edilmişti. Öte yandan aralarında CHP'li vekillerin tamamı ile bir kısım DP'li vekilin de yer aldığı 125 kişi oylamaya katılmamıştı.³³

Kanunun 11 Ağustos'ta yürürlüğe girmesinin hemen ardından, ülkenin pek çok yerinde siyasi faaliyetlerine kamuya ya da Halkevlerine ait binalarda devam eden Cumhuriyet Halk Partisi, parti binalarını boşaltma hazırlıklarına başlamıştı. Yasanın gereği olarak, bu sürecin en geç bir ay içinde tamamlanması gerekiyordu. Her vilayette, en yüksek dereceli yargıcın seçerek yemin ettireceği üçer kişilik bilirkişi heyetleri oluşturulmuş ve Halkevlerine ait malların tespit çalışmalarına başlanmıştı. Ankara'daki CHP merkez binası boşaltılırken, parti

³¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 110. Birleşim (7 Ağustos 1951), s. 669.

³² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 110. Birleşim (7 Ağustos 1951), ss. 672-674.

³³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 9, 111. Birleşim (8 Ağustos 1951); “Resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesihi derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve Hazineye iadesine dair Kanun”, Kanun No: 5830, Resmi Gazete, S:7882 (11 Ağustos 1951).

JHS

9

History
StudiesVolume 7
Issue 3
September
2015

Ulus matbaasının bulunduğu binaya taşınmıştı.³⁴ Süreç tamamlandığında, ülke genelinde CHP'nin elinde kendine ait olan 274 gayrimenkul kalmıştı.³⁵ Parti mal varlığının beşte dördünü bu yasayla kaybetmişti.

İsmet İnönü, Halkevlerinde geline nokta şu sözlerle özetlemişti: “*İktidarın yirmi yıllık bir feyiz ocağını günlük politika arzularına kurban etmesi zihinleri durduracak bir faciadır.*”³⁶ Halkevleri mallarının hazineye devredilmesi ve bu kurumların kapatmasına doğru gidilen sürece ilişkin haberler basında son derece sınırlı kalmıştı. 1951 yılı Ekim ayında yapılması planlanan ara seçimlerin gölgesinde, seçim tartışmaları içinde Halkevlerinin tasfiyesi sessiz, sedasız yürümüştü. Eski halkevi binalarının halk eğitimi, kültür ocağı, halk sağlık merkezi, nikâh dairesi gibi kamu hizmeti görece kurumlar haline getirileceği konusunda haberler basında yer almıştı.³⁷ Fakat kısa bir süre sonra ülke genelindeki pek çok halkevi binası valiliklerin emrine verilerek, hastane, okul ya da toplantı mekânları haline dönüştürülmüştür. Halkevlerinde mevcut bulunan eşyalar çeşitli kamu kuruluşlarına paylaştırılmıştır. Ankara Halkevi, bakanlar kurulu kararı ile kütüphane haline getirilirken; İstanbul'daki Eminönü Halkevi Türkiye Milli Talebe Federasyonu olarak, Yalova Halkevi dispanser olarak kullanılmıştır. İstanbul'un pek çok ilçesindeki halkevleri Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde idari işlerde kullanılırken, bazıları hükümet konağı olarak, bazıları da vergi dairesi olarak işlev görmeye başlayacaktır.³⁸ Aynı şekilde ülkenin pek çok yerinde benzer uygulamalara gidildiği görülür. Zaman içinde basında çıkan haberleri takip ettiğimizde, yıllar boyunca çeşitli halkevi kütüphanelerinde biriken ve büyük bir yekûn tutan kitaplar, lise ve ortaokullara dağıtılmıştır.³⁹ 1951 yılının Aralık ayında Maliye Bakanlığı, 5830 sayılı kanunla hazineye geçen gayrimenkullerin ne şekilde kullanılacağına ilişkin ayrıntılı bir tebliğ yayınlamıştı. Bakanlık, kanunla birlikte hazineye 434, köylerin tüzel kişiliğine 378, belediyelere 113, özel idareye 36 adet olmak üzere 961 gayrimenkulün intikal ettiğini belirtmişti. Hazineye geçen 39 Halkevi binasının Milli Eğitim bakanlığına; 21 tanesinin Hükümet Konağına, 8 tanesinin kirada bulunan resmi daire ve müesseselere, 18 tanesinin sağlık işlerinde kullanılmak üzere Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na, 9 tanesinin Adalet Bakanlığına, 4 tanesinin belediyelere tahsis edildiğini, geri kalanların zaman için Bakanlar Kurulu ve valiliklerce tahsisine devam edileceğini beyan etmişti.⁴⁰

5830 sayılı kanun ile birlikte, Londra Halkevi dışında yurt içindeki sayıları 4.819 olan halkevleri ve halkodaları kapatılmıştı. Bu kurumların içindeki araç ve gereçlerin, özellikle de Cumhuriyet'in 19 yıllık dönemine ilişkin çeşitli belge, film, fotoğraf, tablo, afiş ve plaklarla, sayıları 600 bini aşan kitapların hangi kurum ve kuruluşlara verilecekleri ve nasıl kullanılacakları ayrıntılarıyla saptanmadığından, pek çoğu kaybolmuş veya bazı fırsatçıların eline geçmişti.⁴¹ Böylece birkaç yıl içinde Halkevlerinin izi tamamen silinecek ve bu kurumlar tarihe karışacaktı.

CHP'nin Mallarına El Konulması Süreci ve Malların Tasfiyesinin Kamuoyundaki Yankıları

Halkevlerine ait mallara el konulmasından kısa bir süre sonra CHP'nin mal varlığına ilişkin haberler Demokrat Partili vekiller tarafından paylaşılmaya başlanmıştı. Tokat

³⁴ *Cumhuriyet*, Sayı: 9747 (22 Eylül 1951), s. 1.

³⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 26, 17. Birleşim (14 Aralık 1953), s. 165.

³⁶ *Cumhuriyet*, Sayı: 9720 (23 Ağustos 1951), s. 1.

³⁷ *Milliyet*, Sayı:513 (16 Ekim 1951), s. 2.

³⁸ *Milliyet*, Sayı:558 (30 Kasım 1951), s. 2.

³⁹ *Milliyet*, Sayı:672 (23 Mart 1952).

⁴⁰ *Cumhuriyet*, Sayı:9820 (4 Aralık 1951), s. 1.

⁴¹ *Turan, age*, s. 245.

JHS
10

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

Milletvekili Ahmet Gürkan, cemiyetler kanununda bir takım değişikliklere ilişkin olarak bir kanun teklifini TBMM'nin gündemine taşımıştı. CHP'nin iktidarı boyunca çeşitli kurumlar kanalıyla yasal olmayan yollardan 7 milyon lirayı zimmetine geçirdiğine yönelik haberler Meclis çatısı altında ve gazete sütunlarında dile getiriliyordu. Hatta kimi zaman miktar 21 milyonu buluyordu.⁴² Böylece kamuoyunda “*CHP'nin gasp ettiği paralar*” tartışmaları başlamıştı. İktidarın ithamları karşısında, CHP Genel İdare Kurulu, 7 Haziran 1952'de partinin mali durumu hakkında kamuoyuna bir açıklama yaparken, partinin halen 338.000 liralık bir nakit varlığının olduğunu beyan etmişti. CHP, “*Muhalefet Yok Edilmek İsteniyor*” başlığı altında yayınlamış olduğu bir broşürle, Halkevleri mallarına yönelik el koyma sürecine atıf yaparak, iktidarın kendilerine yönelik bir tertip içinde olduğunu, muhalefetin ödeyemeyeceği bir borcun altına sokularak etkisizleştirileceğini, iktidarın asıl hedefinin Ulus gazetesi ve matbaasına el koyarak, muhalefetin sesini kısma olduğunu iddia etmişti.⁴³ CHP, Halkevleri konusunda olduğu gibi bu konuda da gerekildiği takdirde yasal yollara gidilerek, her türlü maddi kaynağın hesabını vereceğini iddia ediyordu. Bu tartışmalarla birlikte iktidar ile muhalefet arasında, CHP'nin mal varlığına yönelik yaklaşık bir buçuk yıl sürecek olan kapışma süreci başlamıştı. DP teşkilatlarından parti merkezine yoğun bir baskı ve bunun sonucunda parti idare kurulu ve parti meclis grubunda CHP'nin mallarının tasfiyesi için çok güçlü bir istek bulunuyordu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 15 yıllık dönem içerisinde Adnan Menderes'le anlaşamadıkları iki konu üzerinde durur. Bunlardan biri “Devri-i Sabık” yaratmamak taahhüdü, diğeri CHP'nin mallarına el konulması kanunudur. Bayar, partisinin içerisinde çıkan CHP mallarına el koyma isteklerini önlemek için Başbakan ve milletvekilleriyle temaslar gerçekleştirdiğini, fakat teşkilatın baskıları karşısında her hangi bir karşı duruş sergilemediğini ifade etmektedir.⁴⁴

Bu sıralarda CHP Genel Sekreterliği, iktidarın parti mallarına yönelik gerçekleştirebileceği bir teşebbüs karşısında önceden hazırlıklarını yapmaya başlamıştı. Genel Sekreterlik, 1952 yılı Ocak ayı başında yazdığı bir yazıyla, parti teşkilatından elde bulunan gayrimenkullerin daha verimli şekilde kullanılmasını, kullanılmayacakların ve partiye hiçbir surette fayda sağlamayacakların paraya çevrilmesini istemişti. Bu işlerle ilgili olarak ta genel merkezde bir komisyonun oluşturmuştu. Bu komisyonun çalışmalarında kullanılmak üzere parti teşkilatından, illerdeki mevcut gayrimenkullerin yüzölçümleri, evsafı, tapu kayıtları, tapu değerleri ve şimdiki değeri, satılmasının mümkün olup olmadığı ve ne iş için kullanıldığına yönelik bilgilerin on beş gün içinde gönderilmesi talep edilmişti.⁴⁵

CHP, iktidarın atması muhtemel adımlarına yönelik hazırlıklarda bulunurken, 1953 yılı Haziran ayı ile birlikte CHP'nin mal varlığı tekrardan ülke gündemine gelmişti. Ahmet Gürkan'ın bu yöndeki kanun teklifi DP Grubunda tartışmaya açılmıştı. Fakat bilhassa Başbakan Adnan Menderes tarafından, konunun grupta tartışılmasının sakıncalı olacağı ve Meclis Komisyonlarına havale edilmesi yönündeki talebi sonrasında, DP grubu CHP'nin mal varlığına ilişkin konuyu meclis komisyonlarına havale etme kararı almıştı. Başbakan Adnan Menderes, bir yandan CHP'nin mal varlığına ilişkin konunun Meclis'te incelenmesini isterken, öte yandan ülke içindeki seyahatlerinde konuyu devamlı sıcak tutmaktan geri kalmamıştı. Örneğin Manisa il kongresinde, Halk Partisinin elinde bulundurduğu mal ve mülkün hemen hepsinin gayri meşru olduğunu beyan etmişti.⁴⁶

⁴² *Milliyet*, Sayı: 745 (4 Haziran 1952), s. 1.; Toker, *age*, s. 184.

⁴³ *Cumhuriyet*, Sayı: 10019 (20 Haziran 1952), s. 1.

⁴⁴ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, haz. İsmet Bozdağ, Truva Yayınları, İstanbul, 2010, s. 199-200.

⁴⁵ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 490.01.11.59.1.

⁴⁶ *Milliyet*, Sayı: 1129 (30 Haziran 1953), s. 6.

JHS

11

History
Studies

Volume 7
Issue 3
September
2015

İktidarın, tuttuğu bu yol karşısında, muhalefetin alacağı tavır merakla beklenirken; CHP 10. Kurultayını 22 Haziran 1953'te Ankara'da toplandı. Kurultay'da ağırlıklı olarak parti içi tartışmalar, demokratik rejimin işleyişi, muhalefet haklarının güvence altına alınması, Türkiye'nin dış ilişkileri gibi rejime ve siyasal sisteme yönelik konular ele alınmıştı. Bu kurultayda da açıkça görüleceği gibi CHP, 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrası başlayan yeni dönemde, seçmenin hayatına birebir etki yapan sosyo-ekonomik sorunlar yerine, uzun bir iktidar döneminin ardından muhalefetteki konumuna alışmaya çalışan ve önceliklerini rejim ve demokrasiye vererek, bu yönde fikirler beyan eden bir parti durumundaydı.

CHP'nin mal varlığını konusunun ülke gündemini işgal ettiği günlerde, muhalefette yer alan Millet Partisi, 8 Temmuz 1953 tarihinde Ankara Sulh Mahkemesinin aldığı ihtiyatı tedbir kararı sonrası kapatıldı. Millet Partisi, irticai faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle, bir gecede kapatılırken; CHP bu gelişmenin ardından sıranın kendisine geleceği endişesini yaşamaya başlamıştı. Aslında bu endişelerin kaynağı önceki yıllara kadar gitmektedir. İktidarın Halkevleri mallarına el koymasının ardından, parti kurmayları arasında partinin ne zaman tasfiye edileceğine yönelik endişeler giderek artmıştı. Faik Ahmet Barutçu, 1952 yılı yaz aylarında partinin tasfiyesi halinde ne olacağına yönelik parti içinde yaşanan tartışmalara anılarında yer vermektedir.⁴⁷

CHP, Millet Partisi'nin siyasi görüş ve tutumunu tasvip etmese de, siyasi iktidarın muhalefet üzerinde giderek artan baskıcı bir tutum alması karşısında, kapatılmaya yönelik eleştirel bir tavır takınmıştı. Başbakan Menderes, irticai faaliyetler ve rejim aleyhtarı olan Millet Partisi'nin kapatılması sürecinde CHP'den kendisine destek geleceğini umuyordu. Fakat CHP'nin artan eleştirileri karşısında, üç yıl boyunca mal varlığı üzerinden uygulamaktan kaçınmadığı "*siyasi şantaj*"ı tekrar gündeme taşımıştı. Başbakan'ı en fazla rahatsız eden konuların başında muhalefet partisinin sesi olan Ulus gazetesi geliyordu. Nihat Erim'in başında bulunduğu gazete başta dış politika olmak üzere, pek çok konuda eleştirel bir tavır takmıyor; devamlı surette Başbakanı ve iktidarı hedef alan haberlere yer veriyordu. O günlerde Ulus Gazetesi'nde muhabir olan Cüneyt Arcayürek, gazetenin yayın politikasını "*DP iktidarına karşı insafsız saldırı*" olarak değerlendirirken, bu politikanın mimarının Nihat Erim olduğunu ifade eder.⁴⁸ Aynı zamanda Ulus gazetesinin neşriyatı CHP içinde de rahatsızlık yaratıyordu. Bu rahatsızlığın arka planında, parti içinde milletvekili seçilenler ile seçilemeyen arasında ortaya çıkan sürtüşmenin payı büyüktü. Sonrasında bu ayrım, "genel merkez-meclis grubu anlaşmazlığı" adıyla bilinecekti.⁴⁹ Partinin Meclis grubu daha ılımlı bir siyasetten yanayken, Genel Merkez grubunu temsilen Nihat Erim "*göstermelik bir muhalefete*" karşıydı. CHP Genel Merkezinin hırçın muhalefeti karşısında iktidar, CHP'nin mal varlığı konusunu tekrar gündeme taşıyordu. DP'nin iktidara geldiği günden itibaren CHP'nin mal varlığına yönelik ithamlarda bulunması ve bu yönde adım atacağını söylemesiyle kamuoyunda oluşan mevcut durumu CHP Kars Milletvekili ve Ulus gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın "*Siyasi bir şantaj*" olarak nitelemişti. Yalçın, CHP mallarının müsaderesi konusunun iktidar tarafından bir korkutma aracı olarak kullanıldığından bahsederek, muhalefetin uslu durması halinde mallarına dokunulmayacağı, aksi durumda ise borç altında ezileceği izleniminin yaratıldığını ifade etmişti.⁵⁰

TBMM'nin 1953 yılı Temmuz ayı sonunda tatile girmesiyle birlikte CHP'nin malları sorunu tekrar DP iktidarı ve ülke gündeminden kısa bir süreliğine düşmüştü. Fakat Nihat

⁴⁷ Barutçu, *age*, s. 1206.

⁴⁸ Cüneyt Arcayürek, *Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, 2.bs. Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 110.

⁴⁹ Toker, *age*, s. 73.

⁵⁰ *Ulus*, Sayı:11653 (6 Aralık 1953), s. 1.

JHS

12

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

Erim'in başında bulunduğu *Ulus Gazetesi* aracılığıyla, iktidara yönelik sert söylemler devam ederken, DP iktidarı yolsuzluklarla suçlanmıştı. 1953 yılı Ekim ayı ile birlikte siyasi atmosfer tekrar ısınmaya başlamıştı. Bu şekliyle muhalefet iktidarı tahrik eder bir pozisyon almıştı. Bu haberler iktidar kanadında büyük rahatsızlıklar yaratırken, iktidarın yayın organı olan *Zafer* gazetesinde “*Haksız iktisap ve gaspın hesabını elbet soracağız; Hesap günü artık gelip çatmıştır*” tarzında sertlik yanlısı haberler manşetten verilmeye başlanmıştı.⁵¹ O günlerde ülke içinde seyahatte olan Başbakan Adnan Menderes, Adana’da yapmış olduğu konuşmasında, *Ulus* gazetesinin yayınlarını Moskova Radyosu ile eş tutmuş ve yakın zamanda muhalefetle hesaplaşma zamanının geleceğine vurgu yapmıştı.⁵²

On yıllık DP iktidarı boyunca pek çok örneğine rastlayacağımız iktidar ile muhalefet arasındaki restleşmelerin gölgesinde, 8 Aralık 1953 tarihinde toplanan DP Meclis Grubu, CHP’nin mal varlığına el konulmasına imkân veren kanun teklifini onaylayarak, TBMM gündemine getirme kararı almıştı. Grup toplantısında, başta 1951 yılında çıkarılan Halkevleri Kanununun mimarı olan Refik Şevket İnce olmak üzere, bir kısım Demokrat Partili vekil, kanun teklifine muhalif kaldı. İnce, grup konuşmasında, böyle bir kanunu hukuki ve siyasi olarak doğru bulmadığını ve kanunun DP’ye zarar vereceğine değinerek; aksi olarak ta CHP’yi halkın gözünde mağdur vaziyete düşürerek, itibar kazandıracağını ve kuvvetlendireceğini ifade etmişti. İnce’nin bu sözlerini bir kısım milletvekili de onaylamıştı.⁵³ Meclis grubunda ortaya çıkan tereddütler karşısında söz alan Başbakan Adnan Menderes, yaklaşık bir buçuk saate yakın süren konuşmasında kanunun gerekçesini savundu. Menderes, CHP içinde iktidara yönelik sert söylemlerde bulunan müfritleri suçlarken, ülke genelindeki Demokrat Parti kongrelerinde CHP mallarının hazineye iadesinin istendiğini ve bunları almanın milli bir vazife olduğunu ifade etmişti.⁵⁴

Başbakan’ın bu konuşmasının ardından, çeşitli vekiller söz alırken, Samet Ağaoglu, “*Teklif ettiğimiz kanun tasarısı CHP’nin mevcut emlakine topyekûn el koymak, haksız iktisap olduğu için tamamını elinden almaktır. Bu hal, partiyi meflûç (felçli), parasız hale getirmek, siyaseten öldürmektir*” ifadelerinde bulunmuştu.⁵⁵

Görüşmeler sonrası grubun çoğunluğu kanun teklifinin Meclis’e sevkine karar vermişti. Raif Aybar, Enver Adakan, Refik Şevket İnce, Ekrem Alican, Rıfat Alabay aleyhte oy kullanmıştı. DP Grubu’nun almış olduğu bu karar kamuoyunda tartışma yaratmıştı. İktidar yanlısı basında kanun lehinde bir hava oluşurken; bir şekilde tarafsız olarak adlandırabileceğimiz basın denge içinde süreci izlemeye çalışmıştır. CHP sözcüleri, geçmişe yönelik hiçbir çekincelerinin olmadığı üzerinde dururken, mahkemelerde hesap vermeye hazır olduklarını beyan ediyorlardı.⁵⁶ Halk Partililer, bu sürecin tek sorumlusu olarak Adnan Menderes’i görüyordu. O’nun eleştiri ve denetimden kaçmak ve rakibini arkadan vurmak anlayışıyla birleşen korkunç ihtirasının, bu sürece hâkim olduğu ifade ediyorlardı. Partililer, Cumhuriyet Halk Partisi üzerinde olan mallarının birçoğunun Atatürk’ün hibelerinden veya vasiyetinden kaldığına değinerek, DP’nin aslında Atatürk’ün arzu ve vasiyetini hiçe saydığını savunuyordu. Amaç eğer CHP’yi susturmaksa, CHP’nin asla susmayacağı üzerinde ısrarla duruyorlardı. *Ulus* gazetesini, DP Grubunu hem kanun yapıcı, hem savcı, hem hakim hem de infaz memuru rolüne bürünmekle suçlamıştı. Nitekim Tefvik Fikret’in “*Zulmün topu var, güllesi var, kalesi varsa... Hakkın da bükülmez kolu dönmez yüzü var*” dizelerini manşetten

⁵¹ *Zafer*, Sayı: 1623 (14 Ekim 1953), s. 1, Sayı:1625 (16 Ekim 1953), s. 1.

⁵² *Zafer*, Sayı: 1637 (28 Ekim 1953), s. 1.

⁵³ *Vatan*, Sayı: 4515 (9 Aralık 1953), s. 7.

⁵⁴ *Vatan*, Sayı: 4515 (9 Aralık 1953), s. 7.

⁵⁵ Turan, *age*, s. 329-330.

⁵⁶ *Vatan*, Sayı: 4520 (14 Aralık 1953), s. 1,7.

JHS

13

History
StudiesVolume 7
Issue 3
September
2015

veren gazete, kanuna olan tepkisini dile getirmişti.⁵⁷ CHP Genel Başkanlığı 10 Aralık tarihinde bir tebliğ yayınlarak, parti mallarına el konulmasını hukuksuz ve rejim karşıtı bir hareket olarak adlandırmış ve iktidarın genel seçimler öncesi muhalefeti zayıflatmaya yönelik bir tertibi olarak nitelendirmişti.⁵⁸ CHP'liler Ulus Gazetesi'nin Atatürk'ün mülkü olduğunu ve onun tarafından partiye bağışlandığı öne sürmüşlerdi. Kanıt olarak, 1936 yılına ait olan bir senet vesikasını gazetede yayınlamışlardı. Aynı günlerde Ulus gazetesinde, Atatürk'ün çeşitli tarihlerde Ulus Matbaasına yapmış olduğu ziyaretlere ilişkin resimlere yer verilmişti. Muhalefetin, Atatürk üzerinden iktidara yönelik eleştirilerine en sert tepki bizzat Başbakan Adnan Menderes tarafından meclis kürsüsünden dile getirilecekti.⁵⁹

CHP'nin mallarına el konulmasına yönelik kanun teklifi DP grubunda kabul edilmesinin ardından 11 Aralık 1953 tarihinde 91 DP'li vekilin imzasıyla meclise sevk edildi. Acil olarak, Maliye, Adalet ve Bütçe Komisyonlarından seçilen beşer kişiden oluşan karma bir komisyon Halil Özyörük başkanlığında toplandı. Kanun teklifi üzerinde yapılan ufak değişikliklerin ardından, aynı gün komisyon çalışmaları son buldu. CHP Genel Sekreteri Kazım Gülek, 12 Aralık'ta parti teşkilatına yayınlamış olduğu bir genelgeyle, kanunun yakın zamanda yürürlüğe girmesinin muhtemel olduğuna değinerek, teşkilatın kanun hükümlerini yerine getirilmek konusunda itina gösterilmesini istemişti.⁶⁰

İktidar ile muhalefet arasındaki gelişen ve iktidarın muhalefeti maddi imkânlardan yoksun bırakarak, yaklaşan seçimler öncesi zor bir durumda bırakma teşebbüsü karşısında, ülkenin ileri gelen kalemleri farklı yönlerden durumu analiz etmeye çalışmışlardı. Ahmet Emin Yalman, eski ittihatçı, itilafçı husumeti şeklinde gelişen bu gerginliğin ülkeyi felakete sürükleyeceğine ve bunun yarattığı hiddetin, demokrasinin selameti ve memleketin birlik ve huzurunu tehdit edeceğine değinmektedir.⁶¹ Kanunun ülke gündemine geldiği günlerde yurtdışında bulunan Yalman, "*Türk demokrasisi ne oluyor? Bir parti diğer partinin mallarını müsadere ediyormuş. Yeni bir tek parti idaresine mi gidiyorsunuz?*" türünden sorularla çok fazla karşılaştığını ifade etmişti.⁶² Nadir Nadi, "*Otur ve Ağla*" başlığı altında kaleme aldığı yazısında, Demokrat Parti'nin muhalefet ve iktidar günlerinde demokrasiyi geliştirmek adına ortaya koyduğu söylemlere vurgu yaparak, gelinen son durumu şöyle özetlemiştir:

*CHP mallarının çoğunluk kararıyla tasfiyesi meselesi, seçimlere beş ay kala, birden bire patlak vermesin mi? Bu demokratik bir usul müdür? Bu hukuk rejimi midir? Bu devri sabık yaratmamak mıdır? Yukarıdaki soruları kendi kendine soran vatandaşa, bir an düşünmeli ve sonra oturup ağlamalıdır.*⁶³

14 Aralık 1953 Pazartesi günü, "Cumhuriyet Halk Partisinin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun" teklifi, öncelikli olarak Meclis Genel Kuruluna geldi. O gün Meclis Genel Kurulu tamamen doluyken, süreci yakından takip eden geniş bir halk kitlesi Meclis'in etrafında birikmişti. Kanunun gerekçesinde, ülkede demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi adına tek parti devri tasarruflarının tamamen tasfiye edilmesi gerektiğine vurgu yapılırken, siyasi yollarla yapılan iktisapların ancak siyasi yollarla iptal edilebileceği, normal hukuk yollarına gidilemeyeceği ifade edilmişti. 5830 sayılı Halkevleri mallarına yönelik çıkarılan kanun ile bu tasfiye sürecinin başladığı ve CHP'nin Türk Milletine olan borçlarını bugünkü menkul ve

⁵⁷ *Ulus*, Sayı: 11656 (9 Aralık 1953), s. 1.

⁵⁸ *Ulus*, Sayı: 11658 (11 Aralık 1953), s. 1.

⁵⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C: 26, 17. Birleşim (14 Aralık 1953), ss. 188-191.

⁶⁰ *Ulus*, Sayı: 11658 (13 Aralık 1953), s. 1; *Vatan*, Sayı: 4519 (13 Aralık 1953), s. 1.

⁶¹ *Vatan*, Sayı: 4518 (12 Aralık 1953), s. 1.

⁶² *Vatan*, Sayı: 4523 (17 Aralık 1953), s. 1.

⁶³ *Cumhuriyet*, Sayı: 10550 (13 Aralık 1953), s. 1.

JHS

14

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

gayrimenkul mallarıyla ödenmiş saymak suretiyle, bu partinin siyasi faaliyetine geniş bir imkân sağlanacağına vurgu yapılmıştı. Meclis Genel Kurulunda kanunun müzakerelerine geçildiğinde, 62 milletvekili söz istemişti. İlk konuşma, kanuna aleyhte olarak söz alan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü tarafından yapıldı. İsmet İnönü, sert ifadelerle yasayı eleştirirken, CHP'nin maddi varlığının müsadere edilmesinin kendileri açısından her hangi bir öneminin bulunmadığını, kendileri açısından asıl önemli olan nokta, hukuk dışı bir rejime doğru gidilen bir süreçte, halkın sorgusuz sualsiz mahkûm edildiği bir düzene gidiliyor oluşuydu. İnönü, konuşmasının bir yerinde Demokrat Partililerin bulunduğu tarafa dönerek, "*Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindediniz... Işıktan korkuyorsunuz*" ifadelerinde bulunmuştu.⁶⁴ İnönü'nün konuşması sık sık DP'li milletvekilleri tarafından sözlü sataşmalara uğramıştı. İnönü, bir yerde bu sataşmalara karşı şu cevabı vermişti: "*Türk âdetine göre hareket edelim. Türk âdetinde hükme maruz bir kişi 400 kişiye karşı fikrini söyler; Türk âdetinde dört yüz babayiğit bir kişiye hücum etmez!*"⁶⁵ İsmet İnönü, konuşmasının ardından, kanunu protesto etmek adına, tüm Halk Partili milletvekilleriyle birlikte Meclis Genel Kurulu'ndan ayrıldı.

İsmet İnönü ve CHP'li vekillerin Meclisi terk etmesine sinirlenen Başbakan Adnan Menderes kürsüye geldi. Menderes, bu protesto karşısında öfkeliydi ve konuşmasında bu öfkenin izlerini görmek mümkündü. Menderes, İnönü'den "*saçları ak pak, yaşlı bir zat*" olarak bahsederken, Meclis'te bir teatral sergileyen CHP'lilerin, bu durum karşısında iktidarın telaşa düşeceğini sandıklarını ama yanıldıkları ifade etmişti. Menderes, CHP'nin suçlamalar karşısında mahkemeye gidelim isteğine karşın, 1946 seçimlerini örnek göstererek, bugün mahkemelere gidelim diyenlerin, geçmişte hiçbir mahkemeye müracaat imkânı vermediğine değinmişti. Başbakan, eğer parti olarak yanlış bir yol tutmuşlarsa, bunun cezasını yakın zamandaki seçimlerde halkın karşısına çıkararak, mertçe ödeyeceklerini ifade etmişti. Ayrıca Menderes, iktidar ile muhalefet arasındaki gerginliklerin ve bu sürecin sorumlusu olarak ta Ulus gazetesini ve orada iktidar aleyhine sert yazılar kaleme alan Nihat Erim ve Hüseyin Cahit Yalçın'ı hedef göstermişti.⁶⁶

Başbakan'ın konuşmasının ardından pek çok vekil kanun lehinde söz almıştır. Köylü Partisi adına söz alan Cezmi Türk, kanunun özüne yönelik itirazda bulunmazken, zamanlamasının yanlışlığına dikkat çeken bir konuşma yapmış ve bu kanun ile CHP'nin yaklaşan seçimler öncesi mağdur durumuna düşürülerek, seçmenler nezdinde taraftar toplayacağını beyan etmişti. Kanuna yönelik genel konuşmaların ardından, maddeler üzerindeki konuşmalara geçilmişti. Her madde üzerinde yapılan konuşmaların ardından, gecenin geç saatlerinde yapılan oylamanın ardından kanun teklifi 341 oyla mecliste kabul edilmişti.⁶⁷ Kanuna beş kişi hayır oyu vermişti. Bu vekiller şunlardı: Tezer Taşkıran, Osman Bölükbaşı, Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk ve Hıdır Aydın. 15 Aralık'ta Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan kanun, 16 Aralık 1953 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmişti.

CHP Mallarına El Konulması Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Toplamda on maddeden oluşan 6195 sayılı Cumhuriyet Halk Partisinin haksız iktisaplarının iadesi hakkındaki kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, sürecin on beş gün içinde sonlandırılması karara bağlanmıştı. Partiye ait taşınabilir malların pek çoğu

⁶⁴TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 26, 17. Birleşim (14 Aralık 1953), s. 169.

⁶⁵TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 26, 17. Birleşim (14 Aralık 1953), s. 169.

⁶⁶TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 26, 17. Birleşim (14 Aralık 1953), ss. 170-175.

⁶⁷"Cumhuriyet Halk Partisinin haksız iktisaplarının iadesi hakkında Kanun", Kanun No:6195, Resmi Gazete, S. 8584, 16 Aralık 1953.

defterdarlıklar tarafından hemen açık artırma yoluyla satılırken; taşınmaz malların mülkiyeti Maliye'ye geçirilmişti.⁶⁸

Maliye Bakanlığı yayınlamış olduğu beyannameyle 29 Aralık Salı günü mesai bitimine kadar CHP'nin tüm mal varlığının teslimini duyurmuştu. Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere tüm vilayetlerdeki CHP teşkilatı bir an önce malların teslimi konusunda hassasiyet gösterirken, parti merkezi de bu yönde telkinlerde bulunmuştu. Kanunun yürürlüğe girdiği gün olan 16 Aralık'ta CHP Genel İdare Kurulu bir tamim yayınlarak, ülke genelindeki teşkilatın hazineye müracaat ederek, menkul eşyanın tamamen tespit ettirilmesini ve makbuz mukabilinde teslim edilmesi istemişti. Ayrıca kanunun gereği olarak parti faaliyetleri için zaruri olan ve Maliye Bakanlığı'nın onayı ile partiye bırakılması düşünülen eşyanın da kabul edilmemesi teşkilattan istenmişti. O gün Ankara'daki Genel Merkez binası, Ulus Gazetesi ve Matbaası ile tüm mal varlığı Maliye Bakanlığı memurlarına teslim edilmişti. Ulus Gazetesi, 15 Aralık 1953 tarihinde son kez "Ulus" ismiyle ve siyah bir başlıkla yayınlanmıştı. İnönü'nün Meclis'te yaptığı konuşmanın en can alıcı yeri olan "*Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçuların telaşı içindediniz*" ifadesi manşetten verilirken; "*Müsterih ol Atatürk*" başlığı ile Atatürk'ün resim ve vasiyetnamesi tekrar yayınlandı. Ulus matbaasının Atatürk'ün Halk Partisine bağışı olduğu ifade edilerek, yapılan kanunsuzluk ortaya konulmaya çalışılmıştı. Ayrıca son sayıda Adnan Menderes'in CHP Milletvekili ve parti müfettişi olduğu yıllarda partiden aldığı paralara ilişkin belgeler yayınlanırken, "*Adnan Menderes vaktiyle CHP'den çektiği paraların hesabını da şimdi CHP'lilerden sormaktadır*" ifadelerine yer verildi.⁶⁹ Gazetenin son sayısı pek çok partili tarafından son günün hatırasına satın alınmıştı. Ulus gazetesinden çalışan bir gazeteci olan Cüneyt Arcayürek, Ulus Matbaasını terk ettikleri gün duvarlara "*Diktatör Menderes*", "*Le Prensa ve faşist Peron eşittir Menderes*" yazdıklarını paylaşmaktadır.⁷⁰

Gazete, 16 Aralık 1953 günü, eski milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata'nın Anafartalar'daki matbaasında, Nihat Erim'in imtiyaz sahipliği altında, "*Cumhuriyetçi, Devrimci, Halkçı, Laik, Milliyetçi, Devletçi*" sloganı altında "Yeni Ulus" adıyla çıktı. Aynı gün Genel Başkan İsmet İnönü matbaayı ziyaret etmişti. Basından öğrendiğimize göre el koyma kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Halk Partisi teşkilatlarına bir canlılık ve hareket gelmişti. CHP Genel Başkanlığı yayınlamış olduğu bir tebliğle, partinin sarsılmayarak, şevk ve enerji ile millet yolunda hizmete devam edeceğine vurgu yapmıştı.⁷¹

Parti mallarına el konulmasının ardından ortaya çıkan maddi imkânsızlıklar arasında partinin en önemli gelir kaynağını bağış ve yardımlar oluşturuyordu. Parti adına yardımların toplanacağı beş ayrı bankada hesaplar açılmıştı. Hesaba ilk para yatıran kişiler Genel Başkan İsmet İnönü ve Genel Sekreter Kazım Gülek'ti.⁷² Parti bünyesinde teberru komiteleri oluşturulmuş ve bunlar vatandaşlardan gelen bağışları toplamışlardı. Partiye para yardımlarında bulunun partili ya da sıradan vatandaşların isimleri, partiye yakın gazetelerde yayınlanırken, sonrasında "*görülen lüzum*" üzerine isimlerin yayınlanmaması kararı alınacaktı. Gerek partiye isimsiz gelen yardımlar gerekse yardım edenlerin isimlerinin gazetede yayınlanmaması kararının alınmasında, yardımda bulunan vatandaşların iktidar çevrelerinden duydukları rahatsızlığın payı büyüktü. Örneğin, Halk Partili olan Bursalı zengin iş adamları,

⁶⁸ Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, 10. baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s. 440.

⁶⁹ *Ulus*, Sayı: 11662 (15 Aralık 1953), s. 1. Atatürk'ün vasiyetname iddiaları karşısında, iktidar adına Maliye Bakanı Hasan Polatkan açıklamalarda bulunurken, vasiyetnameyi ayrıntılı bir şekilde kamuoyu ile paylaşıp, Ulus Matbaasının her hangi bir bağının olmadığına vurgu yapmıştı. *Aydın Tarihi*, 15 Aralık 1953.

⁷⁰ Arcayürek, *age*, s. 134-135. Öymen, *age*, s. 439-440.

⁷¹ *Yeni Ulus*, Sayı: 3 (18 Aralık 1953), s. 1.

⁷² Toker, *age*, s. 271.

JHS

16

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

partiye yönelik maddi yardımlarda bulunurken, iktidarın mali ve hukuki baskısından çekindikleri için yaptıkları bu yardımlara her hangi bir resmiyet kazandırmamışlardı. İş adamları maddi yardımlarını gizli olarak ve elden partililere teslim etmişlerdi.⁷³ O günlere ilişkin olarak Metin Toker şu ifadelerde bulunur:

*Bir yıl önce (1954) kimse CHP'ye dönüp bakmazken ve yardım elini uzatmazken şimdi büyük tüccar, işadamları muhalefete de yatırım yapmayı akıllılık sayıyorlardı. Onun için CHP sadece politik bakımdan değil, para bakımından da kanlanıp canlanmaya başladı. Zaten bu hava 1957 seçimlerine kadar devam etti.*⁷⁴

O günlere yönelik ilginç bir başka gerçekte, DP iktidarının sonraki yıllarına ilişkin olarak CHP'de oluşan korkuydu. Bu korkunun kaynağı, 1951 ve 1953 yıllarında iki defa el koyma süreci yaşayan parti yöneticilerinin, iktidarın ilerleyen günlerde parti mallarına bir kez daha el koyacağını düşünmesiydi. Bu korku nedeniyle, CHP'li idareciler çeşitli önlemler alma yoluna gitti. Bu önlemlerden en ilginç olanları, parti hesaplarının kayıtlı olan ve olmayan şeklinde tutulması ve partiye alınan her türlü demirbaş ve maddi değeri yüksek araçların, parti hesabına kaydedilmesi yerine, özel şahısların üzerine kaydedilmesiydi.⁷⁵

Ülke genelinde partinin gayrimenkullerine el konulmasının ardından, parti faaliyetlerini yürütmek üzere yeni binalara yerleşme süreci de başladı. 19 Aralık günü, Ankara'nın Yenışehir semtinde partinin geçici il binasının açılışı, başta İsmet İnönü olmak üzere, tüm partililerin katıldığı törenle gerçekleştirilmişti.⁷⁶ Binada kullanılacak olan malzemeler bizzat partililer tarafından sağlanırken, İsmet İnönü kendi evinden bir oturma takımını partiye bağışlamıştı.⁷⁷ Geçici olan bu binada kısa süre kalan parti, 3 Ocak tarihinde başka bir binaya taşınacak ve orada faaliyetlerine devam edecekti. İstanbul ve İzmir'deki il binaları da boşaltılarak, yeni binalara geçilmişti. İstanbul il binası boşaltıldıktan ve kapısı mühürlendikten sonra partililer tarafından bina kapısına "Atam izindeyiz; Gene Geleceğiz; Azmimizi Yıkamazsınız" türünde yazılar yazılmıştı.⁷⁸ İstanbul'daki il binasının açılışı 2 Ocak 1954 tarihinde gerçekleştirildi. İzmir'de il binası olarak seçilen yer, İsmet İnönü'nün doğduğu evdi.⁷⁹

Bir yandan el koyma süreci devam ederken öte yandan yaklaşan seçimler öncesi parti siyasi faaliyetlerine devam ediyordu. CHP'nin ülke genelinde gerçekleşen parti kongrelerine ilişkin basında çıkan haberlerde, "CHP'liler dünkü toplantıya sandalyeleriyle geliyorlar" türünde bilgiler dikkat çeker olmuştu.⁸⁰ Örneğin CHP Üsküdar ilçe kongresi için üyeler ellerinde evlerinden getirdikleri sandalyelerle kongreye katılırken⁸¹; Bursa CHP Merkez ilçe kongresi öncesi gazetede "Son çıkarılan 6195 sayılı kanun gereğince sandalyelerimizde alınmış olduğundan, partililerin beraberinde birer sandalye ile gelmeleri ilan olunur" ifadelerini içeren bir ilana yer verilmişti.⁸² Uzun iktidar yılları boyunca devletin olanaklarından faydalanan parti, maddi imkânsızlıklar içinde bulunan ve bağışlar yoluyla hayatta kalmaya çabalayan, hiç alışmadığı bir durumla karşı karşıya kalmıştı. 1954 yılı genel seçimleri öncesi,

⁷³ Yılmaz Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi, Yılmaz Akkılıç Kişisel Arşivi (Rıza İlova Arşivi Tasnif Edilmemiş Evrak)

⁷⁴ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları-DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, 2. b., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 140.

⁷⁵ Yılmaz Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi, Yılmaz Akkılıç Kişisel Arşivi (Rıza İlova Arşivi Tasnif Edilmemiş Evrak).

⁷⁶ *Ant*, Sayı: 2982 (20 Aralık 1953), s. 1.

⁷⁷ *Yeni Ulus*, Sayı:4 (19 Aralık 1953), s. 1.

⁷⁸ *Cumhuriyet*, Sayı: 10555 (18 Aralık 1953), s. 1.

⁷⁹ *Milliyet*, Sayı: 1299 (20 Aralık 1953), s. 7.

⁸⁰ Bu tür örnekler, *Cumhuriyet* ve *Vatan* Gazetelerinin 1953 yılı Aralık ayı nüshalarında görülebilir.

⁸¹ *Vatan*, Sayı: 4534 (28 Aralık 1953), s. 7.

⁸² *Ant*, Sayı: 2996 (3 Ocak 1954), s. 1.

JHS

17

History
StudiesVolume 7
Issue 3
September
2015

maddi imkânsızlıkları aşmak adına parti genel merkezi, seçim çalışmalarında kullanılmak üzere bir eşya piyangosu düzenleyecekti. Eşya piyangosu içerisinde ev, otomobil, traktör, dikiş makinesi, bisiklet, cumhuriyet altını gibi birçok eşya bulunuyordu. Piyango biletlerinin satışı ülke genelindeki bütün Halk Partisi teşkilatlarında gerçekleştirilmişti. Fakat eşya piyangosu uzunca bir süre çekilemeyecek, birkaç kere ertelenecekti. Eşya piyangosunun sonuçlandırılmaması CHP'nin saygınlığını zedelerken, bu durum başta İsmet İnönü olmak üzere ileri gelen partililerde rahatsızlık yaratmıştı. Aylar sonra ülke genelindeki CHP'li zenginlerden para toplanacak ve sonunda piyango hediyeleri dağıtılacaktı.⁸³

Seçim hazırlıklarını gözden geçirmek adına 25 Şubat 1954 tarihinde toplanan CHP'nin 3. Olağanüstü Kurultayında Genel Başkan İsmet İnönü, partisinin yaşadığı maddi imkânsızlıkları şöyle ifade etmişti: “İçinde bulunduğumuz yoksulluk ve imkânsızlık şartları hafife alınacak kadar ehemmiyetsiz değildir. Önümüzdeki kâğıda kadar yeniden tedarik yapılması, bir teşkilatı yeniden kurmak gibi güç olmuştur. Pek çok yerde henüz konuşacak bir mikrofon, ses yükseltici ve yazı makinesi bulamıyoruz. Hatta telefona bile Ankara'da, İstanbul'da zor kovuştuk.”⁸⁴ Öte yandan, 6195 sayılı kanun yaklaşan seçimlerde, CHP'nin propaganda faaliyetlerinin odak noktasını oluşturmuştu. CHP, mağdur bir kisveye bürünerek, felakete uğramış, evi, barkı yıkılmış bir insan gibi bütün propaganda faaliyetini bu merkez etrafında toplayarak, kanundan azami istifade etmenin yollarını aramıştı.⁸⁵

2 Mayıs 1954 yılında yapılan genel seçimlerde, CHP'nin aldığı ağır yenilginin pek çok nedeni bulunmakla birlikte önemli bir neden olarak ta maddi sıkıntıları saymak gerekir. Seçimlerde iktidar bir milyon lirayı aşan harcama yaparken, CHP sadece 158 bin lira sarf edebilmiştir.⁸⁶ Seçimlerde DP iktidarının aldığı yüksek oy oranı, CHP'nin mallarına el koyan kanuna yönelik eleştiri ve tartışmaların kısa süre içinde ülke gündeminden kaldırmıştı. Yıllar sonra, 1961 Anayasa'sının başlangıç kısmında yer aldığı ifadelerle, “Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybeden bir iktidara karşı” Türk Milletinin direnme hakkı olarak nitelen 27 Mayıs Askeri müdahalesinin ardından,⁸⁷ DP iktidarının anayasaya aykırı olarak gerçekleştirdiği tüm eylemler ülke gündemine geldi. CHP, 21 Şubat 1963 tarihinde, 1953 tarihinde çıkarılan 6195 sayılı kanunun iptali için Anayasa Mahkemesine başvuruda bulundu. CHP, başvurusunun amacını, Anayasaya her yönden aykırı olan bu kanunun Türk mevzuatı arasında bulunmamasını sağlamak ve özellikle partinin kurucusu olan Atatürk'ün bağış ve vasiyetini hükümsüz hale getiren bir tasarrufu ortadan kaldırmak olarak açıklamış ve ayrıntılı olarak gerekçelerine yer vermişti.⁸⁸ CHP'nin sadece kendi mal varlığına yönelik dava açması, buna karşın Halkevleri'ne yönelik her hangi bir girişimde bulunmaması kamuoyunda tepkilere neden olmuştu.⁸⁹

12 Nisan 1963 günü Anayasa Mahkemesi CHP'nin yapmış olduğu başvuruyu incelemeye başladı. Yaklaşık altı ay süren bir inceleme döneminin ardından, mahkeme 11 Ekim 1963 tarihinde, 6195 sayılı kanunun tümünün, Anayasa'nın 2.,4., 7., 11. ve 36. Maddelerine aykırı

⁸³ Arcayürek, *age*, ss. 232-235.

⁸⁴ Genel Başkan İsmet İnönü'nün CHP Olağanüstü Kurultayı Toplantısını Açış Nutku 25 Şubat 1954, s. 5-6.

⁸⁵ Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul, s. 188.

⁸⁶ Suna Kili, *CHP'de Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 120. Bu seçimlerde CHP'nin yayın organı olan Yeni Ulus gazetesi de, DP'nin seçimlerde 60 milyon lirayı tutan bir masraf yaptığı iddiası gündeme getirilecekti. Bu iddiaya karşı Demokrat Parti Genel Kurul Başkanlığı yaptığı açıklamada, parti olarak seçimlerde 1,5 milyon liralık masraf yapıldığını ve bu paranın da tamamen partililerin yapmış oldukları bağışlardan karşılandığını kamuoyuna duyurmuştu. *Milliyet*, Sayı: 1437 (07 Mayıs 1954), s. 1.

⁸⁷ Anayasa metni için bkz: *Resmî Gazete*, S. 10859, 20 Temmuz 1961.

⁸⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 030.01.43.252.8.

⁸⁹ *Milliyet*, Sayı: 4804 (14 Ekim 1963), s. 1.

JHS

18

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

olduğu gerekçesiyle iptaline karar verdi.⁹⁰ Bu kararın ardından CHP'nin hazineye devredilen mallarını tekrar partiye iadesi söz konusu edilmişti⁹¹. Fakat karar sonrası CHP'li yöneticiler sadece Atatürk'ün vasiyetiyle partiye intikal eden Ulus matbaasıyla, Ulus matbaasının bulunduğu binanın ve tesislerinin iadesini istemişti.⁹²

6195 sayılı kanunun gerçekte ne olduğu, neyi hedeflediğine yönelik iktidar ile muhalefetin üzerinde bir türlü uzlaşmadığı gerçek, yıllar sonra Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kararın gerekçesinde ortaya konulmuştu.⁹³ Kanunun iptal gerekçesi, Demokrat Parti iktidarının muhalefete yönelik gerçekleştirmiş olduğu eylemin siyasi ve hukuki niteliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Anayasa Mahkemesi, 6195 sayılı kanunu, CHP'nin kazanılmış haklarını ortadan kaldıran ve keyfi suçlamalarla mal ve mülkünden yoksun bırakan; bu haliyle hukukun ana prensipleri ve Anayasa hükümleri ile bağdaşmayan keyfi bir tasarruf olarak nitelemiştir. Çoğunluğu elinde bulunduran iktidar partisi, bir taraftan davacı bir taraftan hâkim sıfatını takınarak, kendi dâvasını kendisi görmüştü. Mahkeme gerçekte izlenmesi gereken yol olarak, muhalefeti haksız ve kanunsuz mal temin etmekle suçlayan iktidarın, yürütme organının başı olarak bu ithamlara yönelik kovuşturmayı yapmasını, ancak cezalandırmayı bağımsız mahkemelere bırakmasının adil bir hukuk düzeni için gerekli olduğunu ifade etmişti. Adı geçen kanunun amacı ve içeriğiyle birlikte Anayasa'ya aykırı olduğuna karar veren mahkeme, tüm maddelerinin iptalini uygun görmüştü. Mahkemenin aldığı karar, 6195 sayılı kanunun yasamanın, yargı fonksiyonunun alanına tecavüzünü ifade ettiği gibi, bir hakkı ihlal eden ve hak arama özgürlüğünü tanımayan bir kanun niteliği olduğunu ortaya koymuştu.⁹⁴

Sonuç

Türkiye'de çok partili siyasi hayatın başladığı II. Meşrutiyet döneminden incelediğimiz döneme kadar ki süreç içinde, iktidar ile muhalefet arasındaki ilişki, her dönem çok sancılı oldu ve uzun süre yaşama imkânı bulamadı. 1950 seçimleriyle birlikte, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yirmi yedi yıllık iktidarını, muhalefette yer alan Demokrat Parti'ye devretmesi, Türk siyasetinde ilk kez ortaya çıkan yeni bir durumdu. Türkiye'de demokrasinin gelişmesi adına, bu süreçte iktidar ile muhalefete büyük sorumluluk düşüyordu. İlk günlerinde gerek Demokrat Parti gerekse Cumhuriyet Halk Partisi yeni döneme alışmanın zorluklarını yaşadı. Başlangıçta iki parti birbirlerine karşı iyi niyet gösterilerinde bulunmaktan geri kalmadı. Partilerin bu tavrı, Türk siyaseti adına umut verici bir gelişme olarak algılandı.

Fakat bu yeni durum uzun soluklu olmadı. Türkiye'de iktidarda yer alan partilerin, muhalefete ve muhalefetin düşüncelerine yönelik olumsuz tutumu, demokrasinin gelişiminde önemli bir engeldi. Bu tutum, DP iktidarının ilk aylarında kendini göstermeye başladı. Muhalefet görevini üstlenen CHP'nin sürekli eleştiriler getiren bir tavır takınması, iktidar tarafından hoş karşılanmazken, kısa süre içinde iki parti arasında normal ilişkiler kurulamaz hale geldi. Böylece, geniş halk kitlelerinden aldığı iktidar yetkisini arkasında hisseden Demokrat Partili yöneticiler, "*Milli İrade*" adına muhalefete yönelik sertlik yanlısı bir tutum izlemekten geri kalmadı. Başbakan Adnan Menderes'in Meclis kürsüsünden ifade ettiği şekliyle, eğer muhalefete karşı hatalı bir yol tutulmaları halinde, cezayı kesecek olan gene

⁹⁰ *Resmi Gazete*, S. 11572 (4 Aralık 1963).

⁹¹ Mahkeme kararının yasal niteliği için bakınız: Turan Güneş, "CHP'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında 6195 Sayılı Kanunu İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C 18, S 3 (1963), ss. 345-361.

⁹² *Cumhuriyet*, Sayı: 14078 (12 Ekim 1963), s. 1.

⁹³ Anayasa Mahkemesinin gerekçeli kararı için bkz: *Resmi Gazete*, S. 11572 (4 Aralık 1963).

⁹⁴ H. Alperen Çıtak, Murat Erdoğan, "Yasama Tekniğinde Yeni Bir eğilim: Kanun Formunda Bireysel İdari İşlemler", *Ankara Barosu Dergisi*, S 2012/4, s. 264.

JHS

19

History
Studies

Volume 7
Issue 3
September
2015

milletin kendisi olacaktı. Bu çalışmada işlenen Halkevleri'nin tasfiye edilmesi ve CHP'nin mal varlığına el konulması süreçlerinin arka planında bu zihniyetin izlerini görmek mümkündür. Demokratlar, çoğunluğun kendisine verdiği iktidar gücüyle birlikte, anayasaya ve hukuka aykırı bir şekilde Meclis'ten çıkardıkları kanunlarla, muhalefeti baskı ve denetim altına alma yoluna gitti. 1954 seçimlerinin ardından, Demokrat Parti'nin yüksek bir oy oranına ulaşmış olması, iktidara göre, muhalefete yönelik yürütmekte olduğu tüm politikaların seçmen nezdinde aklanmış olduğunun kanıtı olarak görüldü. Seçmen kendisine doğru yolda olduğu ve böyle devam etmesi gerektiği mesajını vermişti.

Fakat yasama, yürütme ve zaman içinde yargı erkine sahip olan Demokrat Parti iktidarının, seçmenden aldığı öz güvenle, devletin bütün olanaklarını kullanarak, siyasi partileri baskı altına almak ve sindirmek adına giriştiği bu tür eylemler, sonraki yıllarda Türk demokrasi hayatını geri dönüşü imkânsız bir sürecin içine soktu. 1950'li yılların ortalarıyla birlikte, Demokrat Parti iktidarına yönelik, başta basın ve üniversite olmak üzere, toplumun çeşitli kesimlerinden muhalif sesler yükselmeye başladı. Demokratlar, artan muhalefete karşı, geçmişte uygulamakta çekince görmediği yöntemleri devreye soktu. Meclis çoğunluğuna dayanarak, her hangi bir hukuki meşruiyet gözetmeksizin, muhalefeti baskı ve denetim altına alacak bir dizi yasal düzenleme yapma yoluna gitti. İktidarın tuttuğu bu yol, muhalefet saflarının sıklaşmasına ve ülkedeki siyasi tansiyonun yükselmesine neden oldu. 1960 yılına gelindiğinde, ülke içinde kitleler karşı karşıya gelmeye ve iktidar ile muhalefet gücünü meydanlarda denemeye başlamıştı. Tüm bu yaşananlar, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin en önemli gerekçesini oluşturacaktı.

KAYNAKÇA

A. Resmi Yayınlar ve Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

TBMM Tutanak Dergisi

Resmi Gazete

Ayın Tarihi

Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi, Yılmaz Akkılıç Kişisel Arşivi (Rıza İlova Arşivi TasnifEdilmemiş Evrak)

B. Süreli Yayınlar(Gazeteler)

Ant

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus

Vatan

Yeni Ulus

Zafer

C. Kitap ve Makaleler

ARCAYÜREK, Cüneyt, *Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, 2.bs. Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.

ARIKAN, Zeki, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C6, Sayı 23, s. 261-281.

BARUTÇU, Faik Ahmet, *Siyasi Hatıralar-Milli Mücadeleden Demokrasiye*, Cilt:2, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001.

JHS

20

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*

- BAYAR, Celal, *Başvekilim Adnan Menderes*, haz. İsmet Bozdağ, Truva Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÇITAK, H. Alperen, ERDOĞAN, Murat, “Yasama Tekniğinde Yeni Bir Eğilim: Kanun Formunda Bireysel İdari İşlemler”, *Ankara Barosu Dergisi*, S 2012/4, ss. 257-275.
- ERER, Tekin, *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4. b., İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.
- Genel Başkan İsmet İnönü'nün CHP Olağanüstü Kurultayı Toplantısını Açış Nutku 25 Şubat 1954.*
- GÜNEŞ, Turan, “CHP'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında 6195 Sayılı Kanunu İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C 18, S 3 (1963), ss. 345-361.
- KİLİ, Suna, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976.
- KİLİ, Suna, *CHP'de Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976.
- ÖYMEN, Altan, *Öfkeli Yıllar*, 10. baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları-DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, 2. b., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları-DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, 2. Bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- TURAN, Şerafettin, *İsmet İnönü*, 2.bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

JHS
21

*History
Studies*

*Volume 7
Issue 3
September
2015*